

1

РЕШАВАНЕ СЪДБАТА НА ГЕРМАНИЯ

Маршал Йосиф Сталин каза на масата за вечеря, че иска след войната да събере петдесет хиляди германски офицери и да ги разстреля. Уинстън Чърчил беше много разсърден. „Бих предпочел да ме изведат в градината тук и сега, за да се застрелям, отколкото да оскърбя собствената си чест и честта на родината си с такова безчестие“ – каза той ядосано. Франклин Рузвелт, виждайки как се засилва ненавистта между двамата бивши врагове, глупаво предложи компромис да бъдат разстреляни 49 000 затворници. Сталин, домакинът на тази критична среща с двамата си могъщи съюзници, дипломатично направи анкета сред деветте мъже на масата. Синът на президента, Елиът Рузвелт, бригаден генерал от армията на САЩ, отговори с тост „не само за смъртта на тези петдесет хиляди... а на много повече стотици хиляди нацисти“. Изуменият Чърчил чу как той добави: „и съм сигурен, че армията на САЩ ще подкрепи това“. Зарадван, Сталин прегърна младия Рузвелт и предложи да пият за смъртта на германците.

Чърчил се изправи. „Знаете ли какво говорите?“ – нахвърли се той срещу Елиът Рузвелт. – „Как смееш да кажеш такова нещо“.

Той излезе от банкетната зала към една тъмна съседна стая. Къщата, в която през 1943 г. се намираще руското посолство в Техеран, беше странна за него, той беше далеч от собствените си войски и току-що с гняв беше обърнал гръб на най-добрия американски приятел, който някога е имала Британия, но не съжаляваше за това, което направи. След миг усети ръка на рамото си. Беше Сталин с Молотов. Диктаторът беше очарован. Това беше шега, обясни той. Не бяхме сериозни. Върни се.

Чърчил се върна в стаята. Но той не вярваше тогава или по-късно, че „зад думите им не се крие сериозно намерение“.¹

Нямаше място за съмнение нито у Рузвелт, нито у Чърчил, че Сталин има предвид това, което каза, защото Чърчил вече беше уведомил Рузвелт за заключенията на една международна комисия в Катин, Полша, че през 1940 г. руснаците са избили много хиляди офицери от полската армия, след като са се предали.*

До тази конференция в Техеран в края на 1943 г. почти не се обръщаше внимание на това, което американците и британците се надяваха да постигнат в огромната си борба. Някои изтъркани фрази бяха обявени в резултат на предишни срещи между Чърчил и Рузвелт, но те не представляваха нищо повече от потвърждаване на добрите намерения на западните демокрации. Единствената ясна цел на съюзниците беше да спечелят войната. След това изведнъж Рузвелт обяви на срещата

---

*Русия напада Полша в съюз с Хитлер през 1939 г.

ДРУГИ ЗАГУБИ

си с Чърчил през януари 1943 г. в Казабланка, без почти никакви консултации, че условията, които ще бъдат предложени на Германия и на Япония, ще бъдат просто „безусловна капитулация“. Бедствията в лагерите бяха навити в този термин като змия, тъй като безусловната капитулация означаваше премахване на германското правителство, а това означаваше загуба на права по договори, в това число защитата на пленниците съгласно Женевската конвенция. Сталин не харесваше термина, така че външните министри на среща в Москва през ноември 1943 г. създадоха Европейска консултативна комисия, която да проучи проблема със следвоенното отношение към Германия, в това число идеята за разчленяване на страната.*² През 1943 г. това все още далеч не изглеждаше неотложно, тъй като германците бяха окупирали Европа от северния край на Норвегия до средата на Средиземноморието, от испанската граница до дълбочина в Русия.

Дилемата, с която се сблъскват планиращите, е част от европейската история от близо един век. Германия беше толкова агресивна, че всички останали държави живеяха със страх за живота си. Как можеха да се защитят от германците? Дори перспективата за победена Германия плашеше съюзническите плановници, защото те можеха да предвидят, че Германия може да се издигне от пепелищата за втори път през века и да започне трета световна война. Как би могло да бъде предотвратено това? Чърчил и британците мислеха за отслабване на Германия достатъчно, за да я превърнат в полезен сателит срещу Русия.³ Американците бяха разделени, някои за мек мир, други – отмъстителни. По различно време Рузвелт е бил и с двата лагера.

Първият американски член на правителството, който се отнася сериозно към работата на комисията, е министърът на финансите Хенри Моргентау. По време на пътуване до Европа през лятото на 1944 г. Моргентау открива, че Съюзниците под командването на Върховния главнокомандващ Дуайт Айзенхауер имат някои първокласни планове за навлизане в Германия, но нямат идея какво да правят след като вече са там. Външният министър Антъни Идън му прочита от протокола на Техеранската конференция дискусията за разчленяването на Германия, но никой там не беше решил как да стане това. Моргентау не може да разбере апатичните англичани. Той знае, че Идън разбира какво е решено, защото е бил там, но неговият човек сър Уилям Странг, който представлява Англия в Европейската консултативна комисия, не следва инструкциите му.⁴ Моргентау е доволен само от върховния главнокомандващ на съюзническите сили генерал Дуайт Айзенхауер, който, по думите на Моргентау, искал „да се отнася с тях грубо“, когато се добере до Германия.⁵

Но Европейската консултативна комисия не прави никакви планове за това, докладва Моргентау пред Рузвелт в Белия дом. „Никой не проучва как да се отнасяме грубо с Германия по желанието от вас начин“ – казва той на президента. – „Дайте ми трийсет минути с Чърчил и аз ще оправя нещата“, отговаря Рузвелт. „Трябва да бъдем твърди с Германия и имам предвид германския народ, а не само

*Това е началото на разделението на Германия на четири съюзнически зони – руска, британска, американска и френска.

нацистите. Ние или трябва да кастрираме германския народ, или трябва да се отнасяме с тях по такъв начин, че те просто да не могат да възпроизвеждат хора, които искат да продължат по същия път като в миналото“.⁶

Хенри Моргентау, който според съпругата на президента Елинор е „съвестта на Франклин“, започва да работи бързо, за създаването на планове за грубо третиране на Германия. Няколко дни по-късно Рузвелт кани Моргентау в град Квебек, за да запознае Чърчил с плана си.

Моргентау изпада в особено положение, когато слиза в дъжда в Квебек на 13 септември 1944 г., за да се присъедини към разговорите на двамата големи. Той е тук, за да помогне за планирането на политиката за Германия, което е работа на Държавния департамент. Но държавният секретар Кордъл Хъл не присъства в Квебек. Хъл не участва и в конференцията в Техеран. Не са му показани дори протоколите от Техеранската конференция, въпреки че е молил да ги види.⁷ Част от това е формално, защото Рузвелт е обичал сам да се занимава с външните работи, но моли Хенри Моргентау да дойде с плана си. Моргентау подозира че е така, защото Рузвелт не е успял да убеди Чърчил да се отнасят грубо с Германия. Рузвелт, объркан от това, което иска да направи с Германия след войната, се обръща към своята „съвест“ – Моргентау – за решение.

Времето става все по-малко. Град Аахен в западната част на Германия е пред водещите танкове на генерал Айзенхауер. Канадската и британската армия се придвижват на североизток през Ниските страни, когато Моргентау и лорд Черуел, старши съветник на Чърчил, се срещат, за да обсъдят какво трябва да направят Съюзниците, след като пресекат германската граница.

Определящата идея в куфарчето на Моргентау е, че Германия ще бъде „пасторализирана“ чрез разрушаване на промишлеността и минната ѝ промишленост. Най-напредналата от индустриализираните държави в света ще бъде превърната в огромна ферма. Германската индустрия се е развила отчасти за да плаща за вноса на продоволствие за население, което няма достатъчно земя, за да се изхранва само. Хитлер предлага това да се поправи, като се завземат земи на изток за „германския плуг“. Сега площта на Германия ще бъде свита заради придобивките на Русия и на Полша, а германското население на запад ще нараства с притока на немски бежанци от тези земи. Ако промишлената база бъде разрушена, ще има масов глад. Според Кордъл Хъл „планът на Моргентау ще премахне всичко в Германия освен земята и германците ще трябва да живеят на земята. Това означава, че само 60 процента от германското население може да се издържа от германската земя, а другите 40 процента ще умрат“. Хъл говори тук за смъртта на около 20 милиона цивилни германци.⁸

Моргентау и блестящият му помощник Хари Декстър Уайт нямат много време да подготвят делото си преди Чърчил да се намеси. На вечерята същата вечер в Цитаделата в Квебек Чърчил иска веднага да се обсъди Германия. Рузвелт се обърнал към Моргентау с молба да обясни плана. Чърчил веднага забелязва това, което е видял Хъл. Според Уайт Чърчил казал, че планът е „неестествен, нехристиянски

ДРУГИ ЗАГУБИ

и ненужен“.⁹ В заключение попитал дали е бил доведен тук, за да обсъди схема, която би означавала „Англия да бъде прикована към мъртво тяло“. Адмирал Ленд от американския ВМФ го подкрепил изцяло. Ударил с ръка по масата, енергично подкрепяйки Моргентау. Обсъждането за тази вечер било прекратено.

Разхождайки се през тази вечер на ободряващия въздух на Квебек, Моргентау и съветникът на Чърчил лорд Черуел разработват план за заобикаляне на съпротивата на Чърчил. На следващата среща с участието на Черуел, Моргентау, Рузвелт, Чърчил, британския външен министър Антъни Идън и неговия помощник Кадоган, когато въпросът за Германия е повдигнат отново, Чърчил поискал протокола от предишното обсъждане. Черуел и Моргентау, които се са договорили да се прес-труват, че протоколите още не са готови, помолили Чърчил да обобщи. Чърчил, горд от това, че говори импровизирано и си спомня подробностите, импровизира протоколите, като в този процес заема по-твърда позиция срещу Германия, отколкото преди. Точно това е очаквал Черуел. Моргентау нетърпеливо изтъква, че ако германската промишленост бъде унищожена, ще се отворят нови пазари за британските производители. Конкуренцията за ресурси ще отслабне. Всичко това ще се отнася и за американците, и за французите.

Моргентау оспорва, че германците е гладуват. По-късно в книгата си „Германия е наш проблем“, публикувана през 1945 г. с одобрението на Рузвелт, Моргентау пише, че предвоенна Германия е произвеждала 98,2 процента от хляба си, всичките си картофи и захар, 92,3 процента от зеленчуците, 96,7 процента от месото и пилешкото и всичкото си мляко. Средно само около 14 на сто от всичко това ще бъде загубено при предложеното преустройство на границите на Германия.¹⁰

Икономическият аргумент убеждава Чърчил, който сега се обръща към Моргентау и Черуел. Антъни Идън е шокиран. „Не можете да направите това – възкликва той. – В крайна сметка ние с вас публично казахме точно обратното“.

След дълъг спор Чърчил накарал Идън да замълчи: „Сега, Антъни, се надявам, че няма да направиш нищо във военния кабинет, ако имаш възможност да го представиш... В края на краищата бъдещето на моя народ е поставено на карта и когато трябва да избирам между моя народ и германския народ, аз ще избира моя народ“.¹¹

Моргентау е „ужасно щастлив“ от конференцията, защото „получихме точно това, което искахме да получим“. Инициалите на УСЧ и ФДР стоят в долната част на секретната бележка,¹² която гласи:

„По време на конференцията между президента и министър-председателя, посветена на най-добрите мерки за предотвратяване на превъоръжаването на Германия, беше изказано мнение, че съществена особеност е бъдещият контрол над Рур и Саар.

Лекотата, с която металургичния, химическия и електротехническият отрасъл в Германия могат да бъдат преобразувани от мирни във военни, вече ни впечатли с горчивия опит. Трябва също така да се помни, че германците опустошиха значителна част от промишлеността в Русия и в други съседни съюзници и единствено в съответствие с правосъдието тези пострадали страни трябва да имат право да

подменят машините, за да възстановят понесените от тях загуби. Следователно споменатите отрасли в Рур и Саар ще бъдат изведени от строя и закрити. Беше изказано мнение, че двата района трябва да бъдат поставени под контрола на някакъв орган на световна организация, която ще контролира ликвидирането на тези отрасли и ще гарантира, че те няма да бъдат възстановени отново под някакъв претекст.

Тази програма за ликвидиране на военните предприятия в Рур и Саар разчита на превръщането на Германия в страна с предимно селскостопански и пастирски характер.

Министър-председателят и президентът са съгласни по тази програма.

ОК

ФДР

УСЧ

16 септември 1944.

Скоро след като е парафиран, този меморандум е горещо обсъждан от правителството на САЩ. Кордъл Хъл казва: „Всички тези събития в Квебек ме разгневиха толкова, колкото нищо друго не ме е разгневявало по време на кариерата ми като държавен секретар. Ако планът „Моргентау“ се разчуе, което е неизбежно, това може да означава ожесточен германски отпор и би причинило гибелта на хиляди американци“.¹³

Силата на пресата и на общественото мнение стават очевидни веднага след като започва изтичането на информация. Враговете на плана знаят, че имат добър шанс да го победят просто като той се появи в печата през главата на Моргентау и Рузвелт и стигне до избирателите. Обществената реакция е почти изцяло срещу отмъщението, както мисли Хъл.¹⁴ Дрю Пиърсън от „Вашингтон пост“, Артър Крок от „Ню Йорк таймс“ и много други разкриват аспекти от плана заедно с интересни подробности от спора, бушувал в залите на властта.

В. „Пайниър прес“ от Сейнт Пол, Минесота, красноречиво разбива идеята в седем абзаца, които започват: „Президентът Рузвелт е склонен да бъде отвратителен и заблуден в изказванията си, опитвайки се да прикрие грешките“. Президентът се опита да заблуди пресата и обществеността относно изтеклия план „Моргентау“, като публикува писмо на друга тема, от което се вижда, че планът „Моргентау“ не е официална политика. Вестникът продължава: „Светът знае, че хер Гьобелс [Хитлеровият министър на пропагандата] видя, че планът достигна до ушите на всеки германец. Това можете да очаквате при поражение, обясни той. Това възнамеряват да сторят САЩ с Германия... Почти по същото време генерал Айзенхауер хвърляше над Германия листовки, обещаващи да няма репресии срещу невинни хора... Най-ефективната контрапропаганда дойде чрез Гьобелс от Вашингтон.“ Вестникът заключава: „Тъй като той има властта да скрива фактите, неговото твърдение не може да бъде опровергано... [но] той беше принуден да се откаже [от плана]“. В Калифорния „Сан Франциско кроникъл“ коментира язвително: „Това сега е решено дотолкова, доколкото подобни конфликти могат изобщо да

ДРУГИ ЗАГУБИ

бъдат решени от тази администрация, която постоянно допуска намесата на една агенция в работите на друга¹⁵.

Скоро Рузвелт се разграничава напълно от вината. Той с усмивка казва своя министър на отбраната на Хенри Л. Стимсън: „Хенри е допуснал грешка“¹⁶, сякаш инициалите в бележката са ХСМ, а не ФДР.

Рузвелт се опитва да избягва споровете, тъй като през последните шест месеца от живота си става все по-слаб. Освен това паметта му е заплашително отслабнала. Моргентау му е повтарял важните моменти поне веднъж, за да е сигурен, че ги е разбрал. Той признава, че не разбира катастрофалните последици от това, което е подписал със своя приятел Чърчил в Квебек. Стимсън му прочита три изречения, в това число и фразата „превръщане на Германия в страна с предимно селскостопански и пастирски характер“. Според Стимсън Рузвелт е бил „смаян“. „Той каза, че няма идея как е могло да стане това“¹⁷. Това става на 3 октомври, по-малко от три седмици след като е одобрил документа.

Странните трудности на планирането на бъдещето на чужда държава са осветени от странно изявление на Рузвелт. Той гледа с любов назад, към щастливите си години, посветени на изучаването на високите гори в окръг Дъчис по бреговете на Хъдсън, когато казва, че „няма причини Германия да не може да се върне към 1810 г.... Биха живели удобно, но няма да имат лукс“¹⁸. Той обяснява, че мисли за това „как хората са живели в домашно тъкана вълна в окръг Дъчис“ в началото на 19 век. Ако на германците не им достига храна, казва президентът, те биха могли да бъдат изхранвани от армейските полеви кухни. Понякога дори се чувствал безгрижен в усещането си, както когато отбелязва, че справянето с проблема с въглищата ще бъде просто. „Ще назнача комисия от трима германски бизнесмени за управление на въглищните мини. Ако не могат да добиват въглища, ще ги разстреляме“¹⁹.

Сталин одобрява плана на Моргентау, както му е представен от Чърчил в средата на октомври в Москва. Както казва Чърчил, „Намерението на Русия да отнеме германската техника съответства на интереса на Великобритания да се запълни празнината, оставена от Германия. Това е единственото справедливо“²⁰. На Чърчил е много по-трудно да убеди военния кабинет, че планът на Моргентау е разумен. Приятелят на Моргентау лорд Черуел, главен защитник на плана в Британия, ядосва Антъни Идън с твърдението, че опасенията на Идън от гладуване в Европа са доста погрешни. Самият Чърчил трябва да се намеси, за да заглади настръхналата перушина на Идън. Британците остават нерешителни по основните въпроси на отношенията към Германия като репарации и разчленяване чак до Ялтенската конференция през февруари 1945 година.

Във Вашингтон борбата за одобрението на Рузвелт продължава през зимата без решение, което да се е задържало повече от няколко седмици, тъй като Рузвелт сега е склонен да се съгласи с последния човек, с когото се е срещнал. Понякога е замислен, понякога казва, че не е в настроение и е решен да бъде твърд с Германия.²¹ С приближаването на срещата на тримата лидери на Съюзниците въпросът става

ключов. Значителна част от Германия е в ръцете на Съюзниците, първите големи групи пленници от разпадащата се германска армия са взети и от двете страни. Стотици хиляди германци вече се намират в съюзнически затворнически лагери на запад. Британците, канадците и американците са страни по Женевската конвенция, така че се ангажират публично да се отнасят към затворниците според хуманните разпоредби, които са подписали. Тези разпоредби са приложени под заплахата от възмездие срещу пленниците, държани от всяка страна – около 2 000 000 западни съюзници, държани в Германия, около 700 000 германци, държани от западните съюзници. Болезнените последици от тази заплаха стават очевидни след канадското нападение над Диеп през 1942 година. Германците и канадците си разменят обвинения за жестокости на едните към другите, тъй като оковават затворници в отговор на оковани затворници.

Взето е решение съюзническите армии да управляват Германия на първо време, но няма ясна политика, от която могат да се ръководят. Айзенхауер казва неопределено, че „ще се отнася с тях грубо“. Какво би означавало „грубо“ и „твърдо“ за германските затворници, след като пленниците на съюзниците бъдат освободени? Какво означава „грубо“ и „твърдо“ за цяла нация, след като армията ѝ се е предала безусловно?

Тези въпроси могат да бъдат решени само от тримата съюзнически лидери. Те идват от Вашингтон, Лондон и Москва, за да се срещнат в Ялта на Крим през февруари 1945 година.